

זה היה מראה בלתי שגורתי. בלבו של בית הקברות הקתולי, בתוך ים של מצבות לכל מלוא העין שעליהן צורות שתי וערב, ניצבה לה חלקת קברים יהודית זעירה, מוקפת חומה מארבע רוחותיה כנדרש על פי הלכה, כמו מספרת בתמצית את סיפורה של הקהילה היהודית הנכחדת שהתקיימה בחבל ארץ זה, ואשר מעט מאוד ידוע עליה. אנו יורדים מהרכב באחד הרחובות המרכזיים בעיר הנמל ההיסטורית קוטור, במפרץ הנושא את שם העיר שלחופי הים האדריאטי. העובדים והשבים המעטים לא מסתיירים את סקרנותם מההופעה החסיידית המזרחי, ובחוסר טקט משווע נועצים בנו את עיניהם. אולם דרישת השלום היהודית המרגשת במקום כה נידח, מאיצה בנו להיכנס לחלקה הקטנה ולהתודע מקרוב לשוכני העפר שנטמנו כאן לפני רבות בשנים.

הברכה החלול של שער הברזל הקטן מוסט בקול צורמני, ואנו יורדים מספר מדרגות לתוך החלקה ש־12 מצבות מאכלסות אותה בסך הכל. "היקר ר' יוסף פינצ'י בן ל"ו שנה", אנו קוראים את הכיתוב על גבי המצבה הקריאה ביותר. "נפטר יום י"ז ניסן ש' ה' תרמ"ח ת.נ.צ.ב.ה". על ידו, ככל הנראה בן משפחה נוסף, האותיות קשות יותר לקריאה, אך אנו מצליחים לפענח את הנכתב: "ציון מצבת קברת הישיש אליהו מאיר פינצ'י. נפטר ביום ה' לחודש אייר ה' תרל"ב".

על עמוד עגול ססימי השנים נגסו בו מכל צדיו, הכיתוב קצת מזעזע: "פ"נ הילדה הנעימה גיטל בת ר' שלום ולאח... בת שש שנים נפטרה יום כ' אייר תרפ"ו". בסמוך אליה למראשותיה נטמנה "הזקנה מרת רחל ויאני נלב"ע יום י"ז לחודש ניסן שנת תרס"ב". שאר המצבות לא ניתנות לקריאה כלל, בשל מצבן הגרוע.

"זה הכל?" אנו שואלים את הרב אליעזר ארנפלד, המשמש כרב הקהילה היהודית הקטנה בעיר בודוזה, ומתלווה אלינו במסענו המיוחד. "בגדול, זה הכל", הוא מציין בעגמומות, ומבהיר כי כוונתו היא שאין עוד סממן יהודי נוסף כלשהו מהעבר בכל רחבי מונטנגרו, למרות שבדברי הימים מוזכר על קיומם של בתי כנסת באזורים שונים.

ובכל זאת, ישנה פיסת היסטוריה יהודית נוספת, בדמות מבנה ישן שתפקד בשנים שאחרי מלחמת העולם הראשונה כבית הארחה לילדים יהודים מסרביה בתקופת הקיץ. במהלך מלחמת העולם השנייה שוכנו בבית, שהיה בבעלות של אגודה יהודית מסרביה, פליטים יהודיים שברחו מהנאצים ימ"ש. אנו נוסעים מרחק של קילומטרים ספורים בתוך מפרץ

בחלקה היהודית הזעירה במפרץ קוטור. עקבות יהודיים יחידים בכל המדינה

קוטור, ומגלים חורבה עתיקה שדלתותיה מוגפות, ועל חזיתת מופיע שלט כחול קטנטן עליו נכתב: "וילה כרמל — ארמון משפחת מרסי נמצא בבעלות אגודת הנשים היהודיות מבלגרד מאז 1925, אז נרכש והותאם לצורכי מחנה קיץ לילדים שנקרא 'כרמל'". האזכור על תקופת השואה חסר אמנם, אבל חובבי ההיסטוריה המקומית יודעים לספר על כך.

ממצא נוסף בן קרוב לאלפיים שנה, אותה במהלך חפירות שנערכו בשנות ה־60 באזור בו שכנה דוקליה, עיר רומית חשובה ומוקפת חומה שנוסדה במאה הראשונה לספ"ג, אשר שימשה כמרכז מנהלי ותרבותי אזורי, אך ננטשה בתקופה המאוחרת של ימי הביניים, לאחר שסבלה מפלישות רבות ורעידת אדמה קשה במאה השישית.

כיום, האתר הוא פארק ארכיאולוגי פתוח הנמצא במרחק קצר מהעיר פודגוריצה. רוב השרידים נמצאים בגובה נמוך, אך ניתן לזהות בבירור את תוואי הרחובות, בסיסי העמודים ואת יסודות המבנים העיקריים. בחפירות שנערכו במקום בשעתו, התגלו מספר קברים עתיקים. באחד מהם, שתואר כ'קבר יהודי', נמצא תבליט של מנורה, לצד סמלים נוספים כמו ענף עץ ומזבח, מה שמעיד על הימצאותם של יהודים באזור בעת העתיקה. אלו מוצגים כיום במוזיאון העירוני. זהו, מלבד אלו, אין יותר שום רישומים של היסטוריה יהודית

בחבל ארץ יפהפה זה.

מאוחר יותר, במהלך שיהתנו עם הרב אריה איידלקאפ, רבה הראשי של מונטנגרו ושליחו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בבירה פודגוריצה, מזכיר מי את הסיפור שאירע עם 'המגיד' הרה"ק רבי דוב בער ממעורטש זי"ע בילדותו, כאשר ביתם עלה באש ואמו מיררה בכבי ומיאנה להינחם. לשאלת בנה היונקא על בכייה חסר המעצורים, אמרה לו בדמעות כי מגילת יוחסין עתיקה שייחסה את משפחתם עד לדוד המלך, עלתה גם היא באש. נענה הילד ואמר: "אל תבכי אימא. אשתול בעז"ה לכתוב לך מגילת יוחסין חדשה..."

גם במונטנגרו, הטעים הוא, אין אמנם מגילת יוחסין והיסטוריה יהודית מפוארת שניתן להתרפק עליה, אבל היא נכתבת בימינו על ידי הקהילה היהודית המקומית, הנוכה בשנים האחרונות לתפנית רוחנית משמעותית, מאז הופעתו המרעננת של הרב איידלקאפ, איש שחינו לפני כשמונה שנים במדינה, יחד עם שותפו הרב ארנפלד, שהצטרף אליו לדרך לפני כשלוש שנים, שניהם יחד עושים ומעשים לתורה וליהדות, ומאהיבים שם שמים בהתנהלותם ובהליכותיהם.

בביקורינו במדינה לקראת החגים, שמענו מפי הרב איידלקאפ את סיפור חייו המתחיל בקליפורניה שבארצות הברית, ממשיך בסוצי שברוסיה שם הוא מקבל מחלומה מטלטלת, אשר זמן קצר לאחריה הוא מוצא את עצמו חוקע יחד בפודגוריצה בירת מונטנגרו, שם הוא נאבק לחצוב בסלעי נפשם של יהודים שכמעט שכחו מיהדותם, אך גם רואה פירות במאמציו.

כ־45 ק"מ מערבה משם, בעיירת הנופש היוקרתית בודוזה, אנו שומעים מפי הרב ארנפלד על פעילותו הפורחת עם יהודים המקומיים, לצד ישראלים רבים המגיעים הנה למטרות טיול ומנוחה, כאשר כמו במקומות אקוטיים רבים בעולם, דווקא שם הנפש היהודית מתעוררת ונפתחת, ומבקשת מחדש את קרבת אלוקים לשוכן לצור מחצבתה.

אחת חלקי שש מיוגוסלביה

תחילה וראש, מי היא מונטנגרו? היכן היא ממוקמת? ומדוע ישנם לא מעט שמתודעים לקיומה של המדינה הזו, עכשיו, בעת קריאת השורות, בפעם הראשונה? ובכן, מונטנגרו היא מדינה קטנה והררית במערב חבל הבלקן, ואחת משש המדינות שהרכיבו בעבר את יוגוסלביה. לאחר פירוק יוגוסלביה בשנות ה־90, תפקדה מונטנגרו כישות אחת לצד סרביה. המדינה נקראה אז סרביה ומונטנגרו או

עו. העננים והערפילים משייטים לרוב בגובה נמוך יותר מהפסגות הנישאות, מה שהופך את מראה ההרים לעצמתי, כאשר כפרים שלמים בגובה ההרים נבלעים לעיתים קרובות בענן, או שהם משקיפים ממעל לו.

הקסם של מונטנגרו מתגלה במיוחד לאורך רצועת החוף שלה, המשתרעת על פני יותר ממאתיים קילומטרים של ים תכלכל וצלול. קו החוף זרוע מפרצים ציוריים עם ספינות קטנות וגורלות העגונות בהם. אחד מסימני ההיכר הבולטים הוא מפרץ קוטור, פיורד יסלתיכוני נדיר ביופיו, שבו ההרים הירוקים מתנשאים ממש מתוך המים, והעיירות הקטנות שמנקדות אותו נדמות כתלויות בין שמיים לים.

לאורך החופים מתגלות גם חומות עתיקות, שרידים מימי הביניים, אשר שימשו להגן על הערים מפני פולשים מן הים. מעבר לחומות, בתים בסגנון ונציאני עתיק, זכר לתקופה הארוכה בה שלטה הרפובליקה של ונציה באזור זה של הים האדריאטי, ביניהם סמטאות צרות וכיכרות מרכזיות ההומות לרוב בתיירים.

ההיסטוריה של מונטנגרו רצופה במאבקים לשמירה על עצמאות וריבונות. מדובר בארץ קטנה יחסית, אך גאה מאוד במסורתה, שהייתה במשך מאות שנים אי של חירות בלב הבלקן הסוער. בעוד עמים ושבים אחרים נשלטו לסירוגין בידי מעצמות שכנות — האימפריה העות'מאנית,

מפרץ קוטור המרהיב מעמדת תצפית בהרים הסמוכים

מעשיך השם". כמעט כל המדינה היא הררית, חלק מההרים בגובה עצום, כאשר כל מורדותיהם מכוסים בירוק

יוגוסלביה החדשה. רק באייר תשס"ו נפרדה מסרביה והכריזה על עצמאות.

בהקשר הזה מן הראוי לחזור להיסטוריה היהודית, אשר כפי שצוין — היא נעדרת בנוכחותה מאזור זה — אך באופן כללי, ביוגוסלביה הגדולה, היתה היסטוריה יהודית עשירה, והיא מתנוססת עד היום לראווה במרבית המדינות שהוקמו לאחר פירוקה. מונטנגרו, כחבל ארץ ספציפי, ידעה פחות נוכחות יהודית, אך במבט כולל על יוגוסלביה, היה בה כאמור קהילות רבות ובתי כנסת, אשר חלקם קיימים עד היום.

ששת המדינות שמחליפות כיום את יוגוסלביה, הן: סלובניה, קרואטיה, מקדוניה הצפונית, בוסניה והרצגובינה, סרביה וכן מונטנגרו. הקהילה היהודית ביוגוסלביה לשעבר נחשבה לאחת המגוונות והמרתקות שבאזור הבלקן. היא הורכבה מפסיפס של קהילות אשכנזיות לצד ספרדיות, עם מסורות שונות וייחודיות שהתמזגו יחד למכלול תרבותי עשיר ומרתק.

שורשיה של הנוכחות היהודית באזור מגיעים עוד לימי האימפריה הרומית, אולם גלי ההתיישבות המשמעותיים החלו במאה ה-15 בעקבות גירוש ספרד. המגורשים שנדרו לסלוניק ולקושטא חיפשו מקורות פרנסה חדשים, ומשלא מצאו את מקומם שם, המשיכו בדרכם אל ערי הבלקן. כך התבססו קהילות יהודיות בכלגרד שבסרביה, בסרייבו שבבוסניה ובסקופיה וביטולה שבמקדוניה.

לאחר מלחמת העולם הראשונה, עם הקמת ממלכת יוגוסלביה שאיחדה את עמי האזור, אוחדו גם הקהילות היהודיות תחת מסגרת אחת. אך בחסות מלחמת העולם השנייה יוגוסלביה חולקה, והקהילות שמנו יחד קרוב ל-80 אלף נפש הידלדלו עד שנותרו מהן רק אלפים בודדים. לאחר המלחמה התאחדה שוב יוגוסלביה למדינה אחת, שנשמרה עד פרץ מלחמת יוגוסלביה בשנות התשעים, אז כאמור, היא התפרקה למדינות העצמאיות שאנו מכירים כיום, בהן מונטנגרו.

משמעות שמה של מונטנגרו, הוא 'ההר השחור', וכך זה גם נשמע בלטינית: מונט — הר, נגרו — שחור, כמו ניגר. זהו בעצם תיאורה הגאוגרפי של המדינה, המתאפיינת ברכסי הרים כהים המכוסים יערות עבותים ונשקפים אל חופי הים. כאשר ספינים ונוסעים זרים התקרבו לאזור מן הים, הם התרשמו במיוחד מן הצבע הכהה של ההרים המשתקפים על פני המים, וכך התקבע הכינוי 'מונטה נגרו', שהפך לחלק בלתי נפרד מזהותה של הארץ.

ואכן, הנופים היפהפיים של המדינה כפי שראינום במהלך ביקורנו, הם ייחודיים בציריותם וממחישים את התלהבותו של נעים וזמירות ישראל בתהלים: "מה רבו

ב'הרים השחורים' כותבים את ההיסטוריה

היא ממוקמת לחופי הים האדריאטי וגובלת בקרואטיה מצפון-מערב, בבוסניה והרצגובינה מצפונה, בסרביה מצפון-מזרח, בקוסובו ממזרח ובאלבניה מדרום-מזרח. בשנים האחרונות היא הפכה לפנינה תיירותית מבוקשת לאחר שמזה קרוב לשני עשורים זכתה בעצמאות. ברוכים הבאים למוֹנְטֶנְגְרוֹ שבחבל הבלקן, מדינה עם עבר יהודי שנכחד אך עם הווה מתחדש ועתיד שנשזר ונרקם מזה מספר שנים. שיחת חג מרתקת עם הרה"ר למדינה, הרב אריה איידלקוף, המביא עמו סיפור חיים מדהים של גירוש מרוסיה לאחר 17 שנות פעילות בעיר הנופש של פוטיין, אך בכוחות מחודשים ועם אמונה איתנה הוא תקע יתד ופינה במדינה האירופית שהיתה יבשה מכל לחלוחית של אידישקייט, אבל עשרות היהודים שחיו בהו, שבדיעבד התברר כי הם מאות ואולי אף יותר, שיוועו למהפך שירוזה את צימאונם. על חיי היהדות בבירה פודגוריצה ובבירת התיירות בודווה, שם נשמות אבודות מוצאות את דרכן לכור מחצבתן. רשמי מסע מרגשים

הוילה לחופי מפרץ קוטור בה מצאו יהודים מחסה בתקופת השואה

הכניסה לארמון העתיק של הנסיך ניקולה הראשון, אבי האומה המונטנגרית

איידלקאפ, "את היהדות הוא ראה רק דרך תפיסת עולמו השגויה".

המאבקים הראשונים החלו סביב חגי ישראל. בפורים, הלה טען שזה "חג של ילדים", וכי אין צורך בקריאת מגילה. לדבריו, יש לספר את סיפור החג, להתחפש, לאכול אוזני המן ולשתות יין — וזהו. הוא פשוט ניסה להפריע לקריאת המגילה, למרות שבאותה שנה הגיעו כ־50 או 60 יהודים לבית הכנסת. אבל הרב איידלקאפ התעקש מולו. יהודים לו — כאן תהיה מגילה", הוא נזכר.

גם בפסח שלאחר מכן התעקש הלה שהסדר הציבורי, אליו נערך הרב איידלקאפ והתכונן חודש שלם, יהיה "קצר וטעים" בהדגישו כי העיקר מבחינתו זה "שהקני-ידלאך יהיו כמו אצל סבתא". הרב איידלקאפ, שלמותר לציין, לא חשב לאפשר לו לחגוג עם "שרויה", החליט להתאים את עצמו בדרך מקורית והכין עבורו קניידלאך מבשר עוף טחון. "הלה התמוגג על טעמם הערב וכך עברנו בהצלחה את המשוכה הזו", מטעים הוא.

"אלא שהתברר כי היה עוד כמה משוכות כאלה לעבור", משחזר הרב איידלקאפ. אותו ראש קהילה, הזמין לליל הסדר, שנוער במלון מפיאר בעיר, אורחים נכבדים כמו ראש הממשלה ושגרירים, כשהוא מסב עמם במחיצתם. בשלב מסוים הוא לא הבין מדוע הרב איידלקאפ מאריך יתר על המידה באמירת ההגדה, והוא סימן לו להודור ולעבור לשולחן עורך. אך הרב לא ויתר. "אמרתי לו שבאתי לערוך סדר ולא שיה דיפלומטי", הוא סיפר. "לא ארגנתי מסעדה לפסח. רצינו לחגוג את הפסח

רוגע ושלווה. הנוף הנשקף מהעיר העתיקה של בודווה

הרבה דעות מוקדמות אודות האופן בו לתפיסתם על קהילה יהודית להיראות, כך שהיו לא מעט חיכוכים שהעיצבו על הצעדים הראשונים.

"אבל לא נרתענו", הוא אומר. "לא באתי למונטנגרו

האימפריה האוסטריו-הונגרית ואחרות — שמרו תושבי ההרים על מידה רבה של חופש, הודות לטופוגרפיה המורכבת וכן הנחישות של האזרחים.

בשלהי המאה ה־19, לאחר מאות שנים שבהן תושביה שמרו על עצמאותם מול האימפריה העות'מאנית, הוכרה מונטנגרו כנסיכות עצמאית בקונגרס ברלין שהתקיים בקיץ של שנת תל"ח. בראש המדינה עמדו שליטים מבית פטרוביץ'-ניגוש, שהיו תחילה מנהיגים דתיים ובהמשך גם אזרחיים.

הנסיך ניקולה הראשון, שנחשב לאבי מונטנגרו המודרנית, הרחיב את גבולותיה, פיתח קשרים דיפלומטיים עם מעצמות אירופה ואף זכה להערכה רבה בעולם בזכות עמידתו הנחושה מול העות'מאנים. בשנת תר"ע הוכתר ניקולה למלך, והמדינה שינתה את מעמדה ממונרכיה נסיכותית לממלכה לכל דבר.

בעיר צטיניה, עיר קטנה בלב ההרים שהייתה הכירה ההיסטורית של מונטנגרו, ניצב עד היום ארמון הנסיך ניקולה — שליטה האחרון כנסיך והראשון והיחיד כמלך. הארמון, שנבנה בסוף המאה ה־19, שימש כמרכז שלטוני ותרבותי של המדינה הקטנה. כיום משמש הארמון כמוזיאון היסטורי, שבו מוצגים רהיטים מקוריים, חפצים אישיים ותצלומים נדירים מתקופת המלוכה.

אך תקופת הממלכה לא נמשכה זמן רב: לאחר מלחמת העולם הראשונה צורפה מונטנגרו לממלכת הסרבים, הקרואטים והסלובנים, שהפכה לימים לממלכת יוגוסלביה. כיום, מונטנגרו היא מדינה עצמאית, כאשר בשנה זו היא תציין 20 שנות עצמאות. לאחר שנפרדה מסרביה בחשס"ו במשאל עם היסטורי.

ליל סדר ראשון שהזכיר את סבתא

על שפת נהר מורצ'ה רחב הידיים שחוצה את הבירה פודגוריצה, מול נוף תכלכל-ירקרק ייחודי המתאפיין בשלווה ורוגע, אנו פוגשים את נקודת האידישקייט של מונטנגרו — מתחם בית חב"ד, המשתרע על פני קומפלקס מרשים, ואת רבה הראשי של המדינה הרב אריה איידלקאפ, המשמש גם כשליח כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, כשהוא עסוק בלימוד התורה בבית הכנסת שבמקום. השאלה הראשונה שאנו שואלים אותו, היא מדוע הוא לא יושב בלשכתו, כיאה וכיאות, וכמקובל בקרב רבנים נוספים. "כשאנו יושבים בבית הכנסת, יותר קל לפגוש אותנו. לא צריך לתאם פגישות בשביל ליכנס ל'חדר הרבי'. אנו נמצאים כאן, נגישים וזמינים לכל יהודי שנכנס אלינו, ומוכנים לספק לו כל מענה", הוא אומר.

למונטנגרו הוא הגיע לפני כשמונה שנים, בתשע"ז, בעקבות פנייה של הקהילה המקומית הדלה אל המרכז לענייני חינוך של חב"ד בראשות הרב משה קוטלרסקי ז"ל, לשלוח אליה רב שינהל את צרכי היהדות במקום. "ההתחלה לא הייתה סוגה בשושינים", מספר הרב איידלקאפ. לדבריו, עד כמה שהקהילה היא זו שהיתה מעוניינת ברב, לראשיה, שלא היו שומרי תורה ומצוות, היו

כהלכתו". וכך המשיך הוא ב'מגיד', כשהוא קורא את ההגדה בקול רם מילה במילה.

"בחול המועד", מספר הרב איידלקאפ — "הוא התקשר אלי כדי לבקש סליחה". התפלאותי באוזניו: "ממתי את מתנצל על משהו?" אבל הוא הסביר מיד: "זה היה ליל הסדר הראשון בחיים שהזכיר לי את סבתא שלי", הוא אמר. "עכשיו אני מבין למה צריכים אתכם", הוסיף הוא בגילוי לב. זמן קצר לאחר מכן, הוא נפטר.

גירוש כואב לאחר 17 שנה בסוצ'

הרב אריה איידלקאפ, יליד קליפורניה שבארצ"ב, לא

לנופש. כל שלוחות היא אתגר, ואם זה הקושי שלנו, נתמודד עמו בעז' ובסיוע כוח המשלח — כך אמרתי לעצמי", הוא מספר. ואכן בעבודה עקבית מתמדת הוא התחיל לארגן את הקהילה, ואם זה קריאת המגילה ומצוות היום בפורים, ואם לאחר מכן בניהול סדר פסח כהלכתו. "היו מורכבויות והיו מפריעים, אבל בס"ד, בעקביות ובדרכי נועם, פילסנו מסילות ללבבות בני הקהילה".

הרב איידלקאפ נזכר באחד האתגרים הראשונים שהיו לו בתורשים הראשונים להגענתו. אחד מראשי הקהילה היהודית, איש מבוגר שהתגורר במקום עשרות שנים, ראה ביהדות אורח חיים חברתי ותרבותי בלבד, ובמיוחד התנגד לדרכה של חב"ד. "הוא היה מאוד אנטי", מספר הרב

הכניסה לבית חב"ד בבירה פודגוריצה

בעיניהם עד שהחליטו לסכלה.

את סוצ"י הוא פגש לראשונה בחודש אלול תשס"א, בנקודת אפס מוחלטת מבחינת יהדות. הקהילה היהודית בעיר הייתה קטנה, מורכבת בעיקר מיהודים באים בימים, קצת צעירים, בהם גם מתבוללים לראבון לב. "ביום כיפור הראשון לא היה לנו מניין", נזכר הרב איידלקאפ. "היינו שבורים לחלוטין אבל זה רק חישל אותנו להמשך", הוא הוסיף. ואכן כעבור זמן קצר החלו היהודים להתגבש סביבו ושוב לא הייתה לו בעיה עם מניין.

הוא נזכר בחצקל ובשמעון, שני יהודים קשישים שהתפללו עמו ביום כיפור הראשון, וגם בשעיה, ישיש מילדי רובנה, שלמרות שבתקופה הראשונה הקפיד לפנות אליו בעברית ולהציג את יהדותו "ציוני" מהמים של פעם, על אף שמעולם לא דרך בישראל, או לשורר מנגינות עם עבריות מ'השומר הצעיר' בו היה חבר ומחוגים אחרים שפעלו בצעירותו – "עם הזמן הוא הבין שה'שטיות' הללו אינן מעניינות אותי, והוא החל לפנות אלי ביידיש ולדבר כמו יהודי. התברר שהוא היה 'גאון' של ממש. הוא ידע ש"ס על בוריו, כפשוטו", מספר הוא.

אט אט הגרעין הקהילתי התרחב ויהודים רבים בסוצ"י

הרב איידלקאפ בשיחה עם כותב השורות בבית הכנסת במונטנגרו

הציצו ונפגעו. "זה סחף אחריי את כל העיר", מציין הרב איידלקאפ בסיפוק. אולם ברגע שהשלטונות הבינו את הפופולריות שלהם, החלו גם להתנכליות. ארבע פעמים גורשו הרב איידלקאפ ובני משפחתו מרוסיה בתואנות שונות, כמו בעיות בריה ועוד, וארבע פעמים הם חזרו.

בפעם האחרונה, האשים אותו השלטון בריגול והורה לו לעזוב. "הבנתי שזה כבר מסכן יהודים אחרים", אמר הרב איידלקאפ ומספר כי כאשר תכנן לחזור שוב לרוסיה, נודע לו שהמשטרה החלה לבקר בבתי עסק של יהודים שהיו

הפרק האפל בדברי ימי מונטנגרו

משיח השקר שבתי צבי שר"י שרבים נהו אחריו, התאסלם בערוב ימיו והוגלה לעיר אולצ'ין שבדרום מונטנגרו, שם בילה את שארית חייו עד למותו ■ לפי היסטוריונים הוא גם קבור בחצר בית פרטי בעיר כשהמתחם מוחזק בידי משפחה המשמרת אותו עד היום אך לא מעוניינת במבקרים

אך דווקא אז הגיע המשבר. בשנת תכ"ו, לאחר שנעצר בידי העות'מאנים, הובא שבתי צבי כפני הסולטאן בקושטא. הוא נדרש לבחור בין מוות לעבדות – והוא בחר בדרך שלישית ומפתיעה: המרת דתו לאסלאם. עבור המוני מאמיניו היה זה געש של הלם נוראי. האיש שזוהה כביכול עם גאולת עם ישראל, הפך כן לילה למשיח שקר שהפנה עורף לעמו ואמונתו.

ובכל זאת, לא הכל קרס באחת. רבים סירבו להאמין שהוא אכן נטש אותם וניסו לתלות את צעדיו במהלך מסתורי כלשהו בדרך לגאולה. אחרים טענו שהוא הוריד את עצמו אל "קליפות" האסלאם כדי לתקן אותן מבפנים. התפיסות הללו יצרו זרמים שבתאיים חתרניים, שנסארו קיימים במחצית עד שנים רבות. במורח אירופה, למשל, התנועה השבתאית הולידה מאוחר יותר את כת ה'פרנקיסיטים' של יעקב פרנק במאה ה-18.

שבתי צבי עצמו חי עוד כעשר שנים לאחר שהתאסלם. בתחילה הוזקק בקושטא, אך עד מהרה הוגלה על ידי העות'מאנים החזק מהביה, לעיר אולצ'ין שבחופי מונטנגרו. באותה תקופה הייתה העיר עיר נמל מבוצרת, שנשלטה בידי האימפריה העות'מאנית אך הייתה קרובה לגבולות העולם הנוצרי והיא שימשה כתחנת ביניים בין שתי התרבויות הדתיות.

באולצ'ין חי שבתי צבי כאסיר עם מעמד של כבוד. היה זה מעין גלות מרצון. הוא קיבל צהבה בסיסית למחייתו, התגורר במבצר בעיר ואף שמר על קשרים עם קבוצות מאמינים שהמשיכו להגיע אליו. המסורת מספרת כי המשך לקיים טקסים סודיים, לעיתים בש-לוב סמנים מוסלמיים, ולעיתים בהשראת הקבלה היהודית. הוא מת באולצ'ין ביום הכיפורים תל"ז, ובכך נחתם הפרק הסעיר שהטביע חותם כואב על תולדות העם היהודי.

תכ"ה, כאשר הצטרף אליו נתן העות', מקובל צעיר מהעיר עזה, שהציג עצמו כ'נביאו של המשיח'. הוא העניק לגחמותיו של שבתי צבי מסגרת מיסטית שהלחיכה את ההמונים ובאותה שנה פרצה התנועה השבתאית בקול רעש גדול, כאשר שמעה מתפשט הכל קהילות הגולה – ממרוקו ועד ליטא, מתימן ועד הולנד.

העולם היהודי, שסבל מגזירות ת"ח-ת"ט באוקראינה וממלחמות וקשיים כלכליים, היה צמא לתקווה ונחמה והשמועה על התגלות ה'משיח' סיפקה זאת. יהודים מכרו את רכושם מתוך אמונה שבקרב יעלו לארץ ישראל. קהילות שלמות שנהו אחריו, שינו בהוראתו את סדרי התפילה למגנית לב, ביטלו ימי תענית והכניסו חידושים שנראו בעיני מאמיניהם כהכנה לגאולה הקרבה.

עם התפשטות כת השבתאים, גדולי התורה דאו חגרו את חרבים והזהירו בחריפות את קהילות הקודש. הראשון שיצא נגד שבתי צבי היה הגאון רבי יעקב סספורטס, רבה של קהילות הולנד, שהתריע באגרופו על ההונאה הגדולה ועל דמותו הכוזבת. בעקבותיו קמו גם חכמי ארץ ישראל, טורקיה וצפון אפריקה, ובראשם מהר"ם חגי, שהוציא כתבי חרם נוקבים על כל הנמשכים אחר שבתי צבי ותלמידיו. הדברים נאמרו בנחרצות: "הדבק בו – פורש מן הציבור, ומאבד חלקו באלוקי ישראל".

גם באירופה קמו רבנים גדולים להילחם בנגע. באשכנז חתמו חכמי פראג וגרמניה על תקנות חרם האסורות על יהודי הקהילה להחזיק בכתביו או להתפלל על פי מנהגיו. בקושטא ובסלוניקי נאספו חכמי העיר וקבעו נידוי גמור לכל מי שיתחבר אליו. המגמה הייתה אחת – להגן על קדושת התורה ולגדור פרצות: לא לתת למשיח השקר לחזור לתוך קהילות ישראל ולבלבל את האמונה.

למרות ההיסטוריה היהודית הדלה יחסית של מונטנגרו, היא נושאת בתוכה אחד הפרקים העגומים והכואבים ביותר בתולדות העם היהודי – פרשיית משיח השקר שבתי צבי שר"י, שהסעיר את יהודי העולם במאה ה-17. לאחר נפילתו המהירה, לא לפני שהצית את דמיונם של קהילות יהודיות בכל רחבי תבל, גורש שבתי צבי בידי השלטון העות'מאני והוגלה הרחק מן המרכזים היהודיים, אל העיר אולצ'ין, על חוף האדריאטי, כיום בדרום מונטנגרו.

באולצ'ין, עיר נמל מבוצרת שנחשבה אז לנקודת חיכוך בין הנצרות לאסלאם, בילה שבתי צבי את שנותיו האחרונות. המסורת המקומית מספרת כי הוא הוזקק במבצר על ראש גבעה המשקיפה אל הים, שם חי כאסיר עם מעמד של כבוד. כיום מוצג בחצר המבצר פסל בדמותו המנציח את שנות שהותו באתר.

סביב מקום קבורתו קיימת מחלוקת, אך מסורת מקומית טוענת כי הוא קבור בחצר בית פרטי באולצ'ין. המשפחה שהמחזיקה בבית משמרת את המבנה בחצר בו נמצא הקבר, אך אינה מעוניינת במבקרים, וצפון שלמרות רצונה של עיריית אולצ'ין להפוך את המקום לאתר עלייה של מאמינים, בכדי למשוך תיירים לעיר, המשפחה מתנגדת ושמירת על המקום בסוג של אלוץ.

שבתי צבי נולד בסמינרה (אימור של ימינו) ט' באב ה'שפ"ו, למשפחה יהודית ספרדית שהיגרה מטורקיה לאחר גירוש ספרד. מגיל צעיר התבלט לצד כשרונויותו המבריקים, מני ששולב מתגוננות נפשויות חריפות. בשנות העשרים לחייו החל להכריז ברבים כי הוא המשיח, מבלי להירעע מהחזרונות ונידויו שנגזרו עליו על ידי גדולי תורה.

הרחיפה הגדולה שלו הגיעה כעשרים שנה מאוחר יותר, בשנת

התחיל את מסע שליחותו במונטנגרו. קדמה לה פעילות ענפה אותה ניהל משך 17 שנה בעיר סוצ'י שברוסיה, אשר נגדעה באביה על ידי השלטונות יחד עם עוד כ-15 רבנים נוספים שפעלו עמו באותה תה, כסיפור שעשה את דרכו לכותרות כלי התקשורת החשובים בעולם.

סוצ'י, עיר הנופש המפורסמת שהוכנה על חופי הים השחור, נחשבת לאחד מאתרי הנופש היוקרתיים והמפוארים ביותר ברוסיה, ומשמשת כמקום נופש מועדף על ידי האליטה הרוסית, כולל הנשיא ולדימיר

פנים בית הכנסת של בודוה

כשהם רחוקים מהבית, וכעבור זמן מה הוא ובני משפחתו יצאו לדרך החדשה.

“המאור שבה מחזירה למוטב”

ההתחלה הייתה צנועה. נאמר להם שיש במדינה בין 15 ל-20 משפחות יהודיות, אך בתוך זמן לא רב התברר כי המספר גדול בהרבה. “זה בבחינת הנאמר בנביא ישעיה ‘אתם תלקטו לאחר אחד בני ישראל’. פתאום מגלים עוד יהודי ועוד יהודי. כאשר יש בית כנסת ופעילות יהודית, הרבה מגיחים לפתע מן הצללים ומצטרפים”, הוא אומר. להערכתו, מספר היהודים במונטנגרו עומד על כ-600, המפוזרים ברחבי המדינה. ריכוז גדול של יהודים, בעיקר דוברי רוסית, נמצא בבירה, פודגוריצה, שם הם החלו את

בודוה העתיקה. יהודים רבים, מקומיים ותיירים, חווים שינוי רוחני לטובה

בקשר עמו. “כל עוד זה נגע אלי בלבד, איכשהו יכולתי להתמודד עם זה, אבל ברגע שיהודים אחרים החלו לסבול בעטיי, לכך כבר לא הסכמתי ועל אתר החלטתי להישאר בארץ”. ההחלטה התקבלה בערב פסח, תוך השארת כל הפציהם מאחור. “זה כאב, אבל הבנו שאין ברירה”.

לדבריו, היה זה ליל הסדר ראשון שהוא התארח בבית חמיו בכפר חב"ד, אחרי שמאז נישואיו היה בשליחות בחג הפסח. באותו ליל הסדר, הוא נזכר, אחד מילדיו סיפר על האחים הקדושים, הרה"ק רבי אלימלך מליז'נסק והרה"ק רבי זושא מאניפולי ז"ע, אשר באחד ממסעותיהם הם הואשמו בגניבה והושלכו אל מאחורי סורג ובריה, בתוך תא כלא קטן ומצחיק.

כשהגיע זמן תפילת מנחה, ביקש רבי אלימלך להתפלל, אך אחיו, רבי זושא, עצר אותו והצביע על דלי שופכין

מונטנגרו: עם 0.001 אנטישמיות

כמדינה המוגדרת בעלת שיעור האנטישמיות הנמוך ביותר באירופה, לא ציפינו לקבל את הקריאה שהוטחה בנו במהלך סיור באזור העיר העתיקה של בודוה, אבל מסתבר שהשנאה קיימת בכל מקום, גם אם לעיתים היא מגיעה מבורות

מונטנגרו נחשבת מזה שנים ארוכות למדינה עם שיעור האנטישמיות הנמוך ביותר באירופה. ללא היסטוריה עקובה מרס של פוגרומים או רדיפות נגד יהודים, המדינה הבלקנית הצליחה לשמור על תרמית של מקום סובלני ופתוח. מבחינת תיירים ישראלים ויהודים, ההרגשה היא בדרך כלל של ביטחון ושלווה, שלעיתים נדירות מופרת. למרות התרמית הנקייה הזו, כבר דרשו חז"ל ש"הלכה — עשוי שונא ליעקב", והשנאה הזו, גם אם איננה נראית באופן קבוע כלפי חוץ, מסתבר כי היא קיימת גם במקום כה פסטורלי ומסביר פנים, אם כי על אש קטנה, וכפי שנכתבה בעצמנו.

בזמן שהסתובבנו ברחובות בודוה בואכה העיר

העתיקה והנמל הוונציאני שלה, נתקלנו בגוי מקומי, שזיהה את מראנו וצעק לעברנו “פרי פלסטיין” — תשובה פלסטין, הקריאה המוזהה נגד המלחמה בעזה מאז הטבח של חמאס בשמחת תורה אשתקד. הופתענו לרגע, שכן לא ציפינו שקריאה כזו תהיה במקום שבו הרוב המכריע של האוכלוסייה כנראה לא מכיר את המורכבות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

דגל מונטנגרו על חומה בעיר העתיקה של בודוה

הרשינו לעצמנו לענות לו כי “שחרורו אחינו החטופים של חמאס הנמקים במנהרות בעזה”. בשלב זה היה תורו להיות מופתע, משום שהוא לא ציפה למענה כלשהו. הבהירו לו כי מדובר בגילוי שנאה אנטישמית, המצדיק הזמנת משטרה. האיש קצת נבהל וניסה להעמיד את הסיפור על פרופורציות כשהוא משרד לעברנו מעין בקשה שלא “ננפח את הסיפור יותר מדי”.

שאלנו אותו אם הוא בכלל יודע איפה נמצאת אותה ‘פלסטיין’, אך התברר כי כמו רבים אחרים, הוא ביקש להצטרף לטרנד העולמי, מבלי שיהיה לו מושג כלשהו אודות הסכסוך הישראלי-פלסטיני. התקרית הקטנה אמנם לא העיבה על הביקור, אך היא הוכירה לנו שגם במקומות היפים והשלווים ביותר, השנאה עדיין קיימת, וכי תמיד רצוי לשמור על עירנות.

“הסיפור המיוחד על האחים הקדושים, שדווקא מצבם הקשה והתחזקותם באמצעות שמחה של מצוה גרמה להתהפכותו לטובה, רומם את רוחנו, למרות הקושי הנפשי שהיה כרוך בסילוקנו מסוצ' והתנתקותנו מקהילה בה השקענו את כל כוחותינו משך 17 שנה, והאמנו כי עוד נכוננו לנו זמנים טובים בהמשך”

פעילותם. אולם, בירת התיירות של מונטנגרו, העיר בודוה, התגלתה כמפתיעה עוד יותר, עם הרבה יהודים שחיו בה ללא שום מודעות או זיקה ליהדותם.

בהתאם לצורך, פעל הרב איידלקאפ במהירות להקים גם

בית הכנסת בבודוה

בפינת התא, מה שהפך את המקום לבלתי ראוי להפילה. רבי אלימלך החל לככות על כך שלא יוכל לקיים את מצוות התפילה. בתגובה, שאל אותו רבי זושא: “האם אותו בורא עולם שציוונו אותנו להתפלל, לא אמר שיש מקומות בהם אסור להתפלל? זו ההזדמנות שלנו לקיים הלכה זו ומשך עלינו לשמור”. וכך פצחו שני האחים בריקור.

הסוהרים, שלא הבינו את פשר השמחה, שאלו את האסירים האחרים, אך הם לא ידעו להסביר, מלבד להצביע על דלי השופכין שהוא הגורם לשמחתם. השומרים שביקשו להשפיק את ההומלס, נכנסו לתא וסילקו ממנו את הדלי, וכך התהפך המצב בזכות שמחתם בדבר ה' זו הלכה, ושוב יכלו המה להתפלל מנחה כהלכתה.

“הסיפור המיוחד על האחים הקדושים, שדווקא מצבם הקשה והתחזקותם באמצעות שמחה של מצוה גרמה להתהפכותו לטובה, רומם את רוחנו, למרות הקושי הנפשי שהיה כרוך בסילוקנו מסוצ' והתנתקותנו מקהילה בה השקענו את כל כוחותינו משך 17 שנה, והאמנו כי עוד נכוננו לנו זמנים טובים בהמשך”.

ואכן כך היה. זמן קצר לאחר חג הפסח הגיעה ההצעה על מונטנגרו. לפני כן הוא לא שמע על המקום, אבל הוא נסע לבדוק והבין מיד שזה המקום עבורו. “ראינו שאין כאן כלום ממש”, הוא משחזר, “אם כך, זהו בדיוק מקום בשבילנו”. ילדי הגרולים ששותפו בסדר העניינים, נתנו גם הם את הסכמתם, למרות הקושי הכרוך בלמוד בארץ

הרב אריה איידלקאפ, שליח כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
למונטנגרו, בשיחת חג עם 'המודיע'

שם בית חב"ד. בתחילה, הגיעו לשם חתנו ובתו, שהיו שליחים ברוסיה, ושהו שם באופן זמני משך חודשיים. אחרים הגיעו משפחה אחרת, אך גם באופן זמני לתקופה קצרה, לאחר מכן משך חורף שלם הפעילות נוהלה באופן בסיסי על ידי יהודים מקומיים — "עד שהגיע הרב אליעזר ארנפלד באופן קבוע, פתח מחדש את המקום והתחבב עד מהרה על בני הקהילה", מציין הרב איידלקאפ.

ברווה, לדבריו, היא שונה, שכן מלבד היהודים המקומיים, כעיר תיירותית היא מתאפיינת בהרבה תיירים יהודים מהארץ וממדינות אחרות, כך שיש צורך לספק גם עבורם את צרכי היהדות. הוא מודה כי לעיתים, התיירים דורשים את מרב תשומת הלב, אך הוא רואה בכך השלמה ולא כמשהו שגב על חשבון האחר.

"בסופו של דבר, זה אחד משלים את השני", הוא מסביר. "כשרואים יהודים נוספים שמגיעים, זה מחזק את המקומיים", הוא אומר. לדבריו, הם נרגשים לראות עוד יהודים שומרי תורה ומצוות, מה שמחזק את תחושת השייכות והזהות היהודית שלהם.

עוד הוא מספר לנו כי הוא עד לכוחם העצום של שיעורי התורה, שלדבריו "אין לשער ואין לחאר את השפעתם". הוא מקיים שיעורים עם קבוצות קטנות ועם יחידים, ומתאר כיצד יחידים, גם כאלה שגרים במרחק שעות נסיעה, מגיעים כדי ללמוד תורה. "המאור שבה מחזירה למוטב — ורואים זאת בחוש", הוא מסביר ומביא כדוגמה נער בר מצווה מברווה שבדיוק בימי ביקורו בעיר, הוא נשלח ללמוד בישיבה במוסקבה. "הרב ארנפלד עבד עמו קשה מאוד. משפחה מאוד חלשה, אבל הוא התאמץ ועכשיו הוא בן ישיבה. זה סיפוק מאין כמוהו".

אחת הזוויות המרתקות בפעילות, היא גילויים של אותן נשמות נידחות שחיים כאן עשרות שנים, לעיתים כלל מבלי לדעת על יהדותם. אחד מאלו הוא יהודי מבוגר בן 95, ניצול שואה ופרופסור גדול, המתגורר בעיר צטיניה, הכירה לשעבר. ההיכרות ביניהם החלה באופן מפתיע: אחת מבני משפחתו פנתה לבית חב"ד כדי לבקש עזרה בעניין ניהול הנוגעת לירושה. בתגובה, אמר לה הרב איידלקאפ: "אני חייב להכיר אותו. זה תנאי שלי".

כאשר הם נפגשו בביתו, סיפר הפרופסור לרב כי הוא חי כאן מאז השואה, תוך התעלמות מוחלטת מיהדותו. לאותו פרופסור יש אחות, שהיא דווקא גאה מאוד ביהדותה, ונמצאת בקשר רצוף עם חב"ד, אבל מסיבות שונות, לא היה לה כל קשר עם אחיה המבוגר שכמעט ואבד לעם היהודי.

במהלך פגישתם, מספר הרב איידלקאפ, הוא פונה אליו ואומר: "אתם היהודים — עם חכם". הרב איידלקאפ השיב לו מיד: "מה זה 'אתם'?" זה 'אנחנו!' אתה יהודי". לקח לו זמן לקלוט זאת, אבל בסופו של דבר הקרה בן עשרות השנים הופשר והוא אף חגג לבסוף את בר המצווה שלו בביל 92.

יהודי מפרץ קוטור

ברישובי הארכיון לאורכן של מאות שנים, השתמרו פה ושם עדויות על קיומם של יהודים ושל קהילות יהודיות באזור ■ מחקר מקיף שחבר לפני כשנתיים בידי היסטוריון בעל שם, סוקר בהרחבה את עקבותיהם המעטים של יהודים אלה, רובם סוחרים שנדדו הנה לצרכי מסחרם, ממנו עולה תמונה של רצף יהודי, קטן אמנם, שהתקיים לאורך הדורות במפרץ קוטור המרהיב

חנך קפילוביץ

חלקת הקברים הקטנה בקוטור
בה נטמנו יהודים

שיהודים חיו ופעלו בעיר. בהמשך התגלו חווים משפטיים המזכירים שמות יהודיים כמו "יהודה", המעידים על משפחות שהתיישבו באזור. אף על פי כן, קהילה מאורגנת לא קמה, והיהודים נותרו יחידים או משפחות ששומרו על זהותן בקרב האוכלוסייה המקומית.

למרות מספרם המצומצם, היהודים היו חלק חשוב בחיי הכלכלה של המפרץ. חלקם שימשו רופאים מפורסמים, ובראשם לופטנוס אמטוס — יליד פורטוגל שהפך לדמות מרכזית ברפואה האירופית במאה ה-16. אחרים עסקו במסחר ימי, הובלת שיירות יבשתיות וביטוח מטענים. הארכיונים חושפים כי יהודים פעלו כמתווכים בין סוחרים ונציגי דוברובניק, ולעיתים אף שלטו בסחר התבואה, דבר שהוביל לחיכוכים עם שלטונות האימפריה העות'מאנית.

מיקומו של מפרץ קוטור, על הגבול שבין שלטון ונציה וההבסבורגים לבין האימפריה העות'מאנית, הפך את חיי היהודים לתלוי גחמות השלטון.

בסמטאות ברווה העתיקה

מפרץ קוטור שבצפון מונטנגרו נחשב לאחד המקומות היפים ביותר בים האדריאטי, ואולי אף בכל אירופה. זוהי רצועה של ים הנכנסת אל תוך היבשה ויוצרת פיורד עוצר נשימה, מהגדולים והעמוקים ביבשת. ההרים התלולים היורדים היישר אל המים והעיריות הקטנות הפזורות לאורך החוף, יוצרים יחד תמונה ציורית שתיירים רבים אוהבים לצלם. מנקודת תצפית הררית סמוכה, המפרץ המוגן היטב מפני סערות הים הפתוח, שמש במשך מאות שנים כעוגן בטוח לספינות, סוחרים ומבקרים מכל רחבי הים התיכון. מעבר ליופיו הפיזי, למפרץ קוטור הייתה חשיבות אסטרטגית ממדרגה ראשונה. מיקומו, על הגבול שבין השפעות עות'מאניות, ונציאניות ואוסטריו-הונגריות, הפך אותו לחוליה מרכזית ברשת המסחר הימית. נמלי המפרץ שימשו כתחנות ביניים לסוחרים בדרכם מונציה לדוברובניק שבקרוואטיה ומשם אל ארצות הבלקן הפנימיות, והקשרים הבינלאומיים הללו הביאו איתם עמים, תרבויות ודתות שונות שהותירו חותם על המרחב.

במהלך הדורות נקם סביב המפרץ ספיסס אנושי מורכב. קהיליות, לאומים ודתות שונות, התקיימו זה לצד זה, לעיתים בשלווה ולעיתים באווירה מתוחה. החומות העתיקות של העיר קוטור, בחי האבן שעל המים, מבני הדת והמבצרים בני מאות השנים, מספרים את סיפורי המורכב והייחודי של המקום. אף תוך מרקם זה השתלבו גם יהודים, שהותירו עקבות קלושים בהיסטוריה המקומית, והיוו חלק בלתי נפרד ממנו.

מחקר עשיר ומרתק שחיבר לפני כשנתיים ההיסטוריון פרנטישק שי-סוק, מהמכון להיסטוריה של האקדמיה הצ'כית למדעים, מצייר לראשונה תמונה רחבה של קיום יהודי באזור זה, למרות שכאמור, הינו דל באזכורים.

העדויות הראשונות לנוכחות יהודית בקוטור מתוארכות כבר למאה ה-13. מסמך משנת ה' אלפים ט"ו (1255) מזכיר "עבד ששומר שבת" — רמז לכך

לא פחות יהודי ממך. הוא הרי לא אשם שנולד למשפחה כזו.

"וכך מצאתי את עצמי בדרכי אל הכלא, חוצה את כל מסלולי הביורוקרטיה הארוכה, וההמתנה המתישה. עם כניסתי אל מתחם המבקרים, נגישתיו אליו ושאלתי לשלומו. הוא הביט בי במבט קפוא ובחשדנות: 'מה אתה רוצה ממני? מי שלח אותך אליי?' ואז הוסיף: 'אני לא יהודי'. לא אמרתי נושא וניסיתי לברר: 'אבא שלך יהודי?' — הוא השיב בחיוב. 'אימא שלך יהודייה?' — שוב המענה היה חיובי. 'אם כך, אז גם אתה יהודי', אמרתי לו בפסקנות. 'הוא לא הבין, אך הסברתי שוב ושוב, עד שלבסוף התרצה והסכים להניח תפילין. עם זאת, חשדנותו לא סרה. כשאמרתי לו שאשמח לעזור לו בכל אשר יודקק לו, הוא גיחך לעומתי בלגלוג: 'אם כבר, אני זה שיכול לעזור לך'. ואכן מדובר היה באיש עולם תחתון, בכיר בכונופית פשע נודעת, שנעצר למשך מספר חודשים".

"כשנבוע שלאחר מכן הגעתי שוב, וכך גם פעמים נוספות. בתחילה הוא לא הבין מדוע אני מתעקש להופיע מולו בכל שבוע, אך עם הזמן הוא התחיל להתרכך. כיריתי במקביל את שורשיו אצל ידידי הרב אברהם וולף מאודסה, והתברר בהתאם לנתוני השמות כי סכנתו הייתה באה ככל ערב פסח למשרדי הקהילה בכדי לקבל מצות.

"בביקור הריבועי הוא נשבר. 'אני רוצה להתוודות בפני הרב, 'אני לא ממש יהודי', הוסיף, כשהוא מסביר כי מכיוון ואצל יהודים יש מצוות ברית מילה, והוא בנסיבות חייו לא זכה לחקוק אות זו בבשרו, אזי משכך הוא אינו יהודי'. הסברתי לו כי ניתן לקיים מצווה זו בכל גיל, וכאשר ייצא מן הכלא, בעזרת ה' הוא ייכנס בבריתו של אברהם אבינו. אלא שהוא היה עקשן ונחרץ. 'אם כך, אני מעוניין לעשות זאת עכשיו'. נפעמתי מנחישותו והרהרתי ביני לבין עצמי עד כמה הוא צודק, שכן על פי תורה יש למולו מיד. "יצאתי מיד לפעול. ארגנתי פגישה עם ראש הכלא והסברתי לו את משמעות ברית המילה עבור יהודי. ראש הכלא הגיב בפשטות: 'זה משהו דתי? אם כן בבקשה ובשמחה'. מיד לאחר מכן, אחרי שהמכשול העיקרי הוסר, התקשרתי לארץ והזמנתי מוהל מיוחד, כשתוך כדי החלטנו לנצל את ההזדמנות ולכניס יהודים נוספים בבריתו של א"א. פרסמנו מודעה בעיתונות, ואכן פנו אלינו שניים נוספים: ד"ר איוואן, בן 73, שכיום נקרא שמו בישראל: שמעון, ועוד יהודי מסלוקיה בשם מארק, שכיום שמו יצחק.

"בחזרה לשערי הכלא. אחרי שורה של הצגת אישורים, אנו נגישים עם המוהל לבידוק הביטחוני, שם אנשי האבטחה נדהמו כשראו את כלי המילה. 'מה זה אלו?' הם תהו ודרשו לדעת. הראיתי להם את האישור הרשמי שניתן לי מראש הכלא, והם נאלצו להכניס אותנו. כך, במחלקה האמבולטורית של בית הסוהר, נערכה לו ברית המילה כדת וכדין.

"הקשר עמו נותק מאז. כיום מן הימים הוא שוחרר מהכלא ומאז אין לי מושג היכן הוא מסתובב בעולם, כאשר לאור הפרופיל המפוקפק שלו, סביר להניח שגם לעולם לא אדע. עם זאת, אני כן יודע, כי בהשגחה פרטית מופלאה, מסובב כל הסיבות — 'ציונה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו', ועוד נשמה יהודית נידחת נכנסה בבריתו של אברהם אבינו..."

ההיסטוריה של עוד מאה שנה

השיחה המתקת מגיעה לסיומה, לאחריה לוקח אותנו הרב אריה למקווה החדש ורחב הידיים שהוקם במתחם בית חב"ד, הנחנך בס"ד ממש בימים אלה תוך השקעה אדירה. בד בבד הוא מספר על בניין נוסף במרכז העיר, העתיד להיבנות בקרוב בשטח שורכש בכספי תרומות, ולאכלס בתוכו בית כנסת גדול ורחב ידיים, לצד אגפים שונים בהם תתקיים פעילות חינוכית וכל מה שקהילה צריכה לו.

הרב איידלקאפ חוזר לנקודת ההתחלה של שיחתנו, אודות ההיסטוריה היהודית הנעדרת ממונטנגרו ומסכם: "העבר היהודי אולי אינו קיים כאן, אבל אנו כותבים את העתיד, באמצעות הקהילה היהודית המתחדשת של מונטנגרו, בתי הכנסת שנבנים כעת והחיים היהודיים שפורחים מחדש. אנו יוצרים עכשיו את ההיסטוריה, כפי שתסופר בעוד מאה שנה, בתקווה שעד אז משיח צדקנו יבוא ברננה ויבנה את בית מקדשנו".

בודווה. ישן לצד חדש

הרב איידלקאפ מסכם: "העבר היהודי אולי אינו קיים כאן, אבל אנו כותבים את

העתיד, באמצעות הקהילה היהודית המתחדשת של מונטנגרו, בתי הכנסת

שנבנים כעת והחיים היהודיים שפורחים מחדש. אנו יוצרים עכשיו את

ההיסטוריה, כפי שתסופר בעוד מאה שנה, בתקווה שעד אז משיח צדקנו יבוא

ברננה ויבנה את בית מקדשנו"

◀ המשך מעמוד 20

היהודי שביקש להתגייר

לקראת סיום השיחה המרתקת, אנו מבקשים מהרב איידלקאפ לשתף אותנו ברגעים מרגשים ויוצאי דופן שחווה במהלך שליחותו. הוא מספר שני סיפורים הממחישים את כוחה של שליחות ואת החיבור ליהדות במקומות הנדחים ביותר.

"יום אחד אני מקבל שיחת טלפון", מספר הרב. "התקשר אליי אדם בשם ג'יימס סנדרס (— שם בדוי) והציג את עצמו כמי שגר בבודווה שמונה שנים. הוא אמר שהוא מעוניין להתגייר". כבר בשיחה הראשונית, הוא גילה כי ג'יימס, למרבה ההפתעה, הוא בכלל יהודי. גם הוא יליד קליפורניה, בדיוק מאותו אזור בו גדל הרב איידלקאפ.

חייו של סנדרס היו מלאי תהפוכות. הוא היה יועץ השקעות מצליח, שייצג למיליונרים בקליפורניה וצבר הון של מאות מיליוני דולרים. בשיא הקריירה שלו, הוא החליט ביום הויר למכור את חברתו ולהקדיש את חייו לעזרה ליתומים ברחבי העולם. הוא נדד באפריקה, מחזות סיביר, קמבודיה ועוד, ושילם מיליוני דולרים עבור הילדים הנוזקים. לבסוף, רופא המליץ לו בשל בעיות בריאותיות לעבור לאזור הים האדריאטי, וכך הוא הגיע למונטנגרו.

למרבה הצער הוא התחבר עם כומר מקומי, שהפך לחברו היחיד. הכומר סיפק לו תחושת שייכות, והקשר ביניהם היה כה עמוק, עד שג'יימס לא הרגיש צורך לחפש קהילה כלשהי או חיבור אחר. החברות ביניהם רק הדגישה את הבידוד הרוחני שבו חי ג'יימס. הרב איידלקאפ סיכם עמו להיפגש וכך הגיע התפנית בחייו.

בפתח פגישתם אומר לו הרב: "דע לך כי אתה יהודי", כשהוא מסביר לו כי אדם שנולד להורים יהודיים, לא משנה מה היו התהפוכות בחייו, הוא נותר יהודי, כך שבקשתו להתגייר מיותרת מעיקרה ואין לה גם התכנות מעשית.

מונטנגרו: תעודת זהות

תחבורה וחשמל, מתוך רצון למשכן השקעות זרות. **תחבורה ותשתיות** שני שדות תעופה בינלאומיים — בפודגוריצה ובסיווט — מהווים את שערי הכניסה העיקריים. רשת הכבישים מתפתחת, אף כי רבים מהכבישים הינם הרריים ופתלתלים ומורכבים לנסיעות. קיימת מסילת רכבת חשובה המקשרת בין פודגוריצה לבלגרד שבסרביה.

תירות ונפש למעלה משני מיליון תיירים מבקרים במונטנגרו מדי שנה — פי כמה ממספר תושביה. החופים האדריאטיים, מפרץ קוטור שנכלל ברשימת אתרי המורשת של אונסק"ו, והפארקים הלאומיים ביוגו-רדסקה גורה וסקאדר מהווים את מוקדי המשיכה העיקריים. השילוב בין ים והרים, טבע והיסטוריה, מציב את מונטנגרו כיעד אקוטי ואותנטי בלב הבלקן.

קהילה יהודית בבירה פודגוריצה פועלת כיום קהילה יהודית קטנה, המונה כמה עשרות משפחות בלבד. בנוסף, קיימת קהילה קטנה ומתפתחת גם בבדרווה. למרות גודלה הצנוע, הקהילה היהודית יודעת בשנים האחרונות פריחה ושגשוג, בזכותם הרבה של שליחי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע ב-ש הערים.

בירה וערים העיר פודגוריצה היא בירת מונטנגרו ומרכז החיים הפוליטי-יים והכלכליים, עם יותר מ-150 אלף תושבים. צטיניה, שהייתה הבירה ההיסטורית, נחשבת עד היום ללב התרבותי וההיסטורי. ערי החוף המרכזיות — קוטור, בדרווה והרצג נובי — הן מוקדי תירות בינלאומיים.

מיטב ומטבע מונטנגרו היא רפובליקה פרלמנטרית דמוקרטית. הנשיא נבחר בבחירות כלליות, והפרלמנט מחזיק בסמכויות חקיקה נרחבות. אף שאינה חברה באיחוד האירופי, המדינה אימצה רשמית את מטבע האירו, מה שמקל על תיירים ועל קשרי מסחר עם מדינות אירופה.

כלכלה ונפיש הכלכלה של מונטנגרו קטנה יחסית אך מתפתחת. התמ"ג השנתי עומד על כ-15 מיליארד דולר (במונחי כוח קנייה), והתמ"ג לנפש נע סביב 25 אלף דולר. התיירות היא הענף המרכזי, ותורמת מעל 30 אחוז מהתוצר הלאומי — בעיקר בזכות חופי הים, ערי הנופש ההיסטוריות והטבע ההררי. ענפים נוספים כוללים חקלאות, המורכבת בעיקר מיין, זיתים, טבק והדרים; דיג בים האדריאטי; ייצור אלומיניום; אנרגיה הידרואלקטרית ושירותי מוסלמי וקתולי, וכמובן קהילה יהודית קטנה.

ספינת ענק עוגנת במפרץ קוטור. אלפי התיירים היורדים ממנה מפרנסים את העסקים באזור במאות אלפי דולרים בממוצע מדי יום

צדקתו עומדת לעד

את בית הכנסת ובית חב"ד בבדרווה, תרם יהודי מקומי צנוע לעילוי נשמת הוריו, כשהוא משקיע מהונו בלב ונפש חפצה כדי להפיח חיים ביהדות המקומית

הרב אליעזר ארנפלד (מימין) הרב אידלקאפ (במרכז) ומר נחום הימלפרב

את מר נחום הימלפרב, אנו פוגשים במתחם בית חב"ד בבדרווה. על חזונו החיצוני לא ניתן להכיר כי הוא זה שמאפשר את כל הפעילות היהודית הענפה המתנהלת כאן לאורך כל ימות השנה, אבל כמי שעשה חיל בעסקיו, הוא השכיל לנדר מהונו ולהקצות נכס שבבעלותו לטובת הקמת בית הכנסת לעילוי נשמת הוריו ע"ה.

הוא אינו מכביר במילים, אבל פניו קורנות מאושר על זכייתו בהקמת בית חב"ד. "קשה להאמין שכאן, בבדרווה, שהייתה עד לפני זמן קצר ריקה מכל סממן של יהדות, תתרחש היום פעילות כזו סביב השעון", אומר הוא בהביטו על בית הכנסת שנורב מכספו.

הוא נולד בטשקנט שבאוזבקיסטן, להוריו שברחו מאימי תלימת העולם השנייה מפולין והונגריה. זיכרונות הילדות המקומיים שלו הם מהחידור הקטן בו למד. מאוחר יותר התגלגל לארצות הברית, שם עשה חיל בעסקיו, ואף עבד עם צהבא האמריקני באפגניסטן כשהוא מנהל שם פרויקטים מורכבים.

בשלב מסוים הוא מצא את מקומו במונטנגרו בעיר בדרווה, ובה קבע את מגוריו. עם זאת, מעולם לא איבד את הקשר לשורשיו היהודיים, וכפי שהדבר בא לידי ביטוי בתמיכתו הרחבה. "התרגשתי לגלות את החלל הזה שקיים כאן", הוא משתף, "ומיד ידעתי מה עלי לעשות". כאמור, הוא הקצה שטח לטובת בניית בית חב"ד, שנבנה בפאר והורו והפך לאבן שואבת ליהודים מכל רחבי העולם.

"אני מרגיש שאני לא רק תורם למקום", הוא אומר, "אלא בונה משהו שלא היה כאן קודם לכן. עד לא מכבר, תיירים, אנשי עסקים ויהודים מקומיים, חשו בודדים ללא אגשי יהודי ראוי. היום, יש כאן תפילות שלוש פעמים ביום, שיעורי תורה, סעודות שבת וחג וכל מה שיהודי צריך. אנשים מוצאים כאן בנוסף לבית הכנסת, בית יהודי אמיתי ושורשי. זה שינה את האווירה בעיר כולה".

אך רוחו הלהב ונתינותו, אינו עצורות כאן. מיד לאחר סוכות, תחל בנייתו של מקוה מפורא ומשוכלל במתחם, שיהווה נדבך נוסף וחשוב בחיזוק החיים היהודיים במקום. לידו, זו הנצחה הראויה והמכובדת ביותר להוריו האהובים, לספק מרכז יהדות למי שבאמת זקוקים לכך, במקום שהיה קודם לכן מדבר שממה. "זהו ה'קדיש' הנצחי לעילוי נשמתם שלעולם אינו פוסק", הוא אומר בהתרגשות.

שליחות סביב השעון

במתחם מוקף עירוב הלכתי מהודר, בתוכו פועל בית כנסת עם שלוש תפילות ביום לצד מסעדה כשרה, עם מקווה טהרה שתושלם בחודשים הקרובים, רב הקהילה היהודית בעיר בודווה ושליח כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הרב אליעזר ארנפלד הי"ו, מספק הצצה מרתקת לפעילותו הענפה ולאתגרים עמם הוא מתמודד

חוטי העירוב המקיפים את מתחם בית חב"ד בעיר בודווה

אבל גולת הכותרת היא ללא ספק סעודות השבת, כאשר אין שבוע שאין בו אנשים חדשים וסיפורים חדשים, בין היתר בזכות תיירים מישראל, שמגיעים כאן בעונת הקיץ ורוצים חיבור יהודי חם.

אך

מנגנונים חינוכי יהודי אֵי־לֵדִים במקום כזה? אחד מהעקרונות החשובים הוא שהילדים יגדלו בתחושת שליחות, גם כשהם חיים במקום שבו כמעט אין מוסדות יהודיים מסורתיים. אנחנו שמים דגש על חינוך יהודי חסידי כבר מהבית, תוך כדי שילוב עם לימודים מרחוק בישראל באמצעות הטלפון. חשוב לציין כי הילדים הם עדיין קטנים, ובבוא העת הם יישלחו ללמוד בארץ הקודש, כמו יתר בני גילם.

חינוך הילדים במקום כזה הוא גם חוריה מעשית של חיים יהודיים. כל פעילות, כל חג, כל סעודת שבת הופכת להזדמנות להעמקת השורשים, אך בד בבד היא גם הזדמנות להשפעה על ילדים אחרים וכן על תיירים. במפגשים עם ילדים יהודים מקומיים, שהם מעטים מאוד ואשר הם כמעט ואינם פוגשים את זהותם היהודית בסביבתם, לרדי מהווים מעין דמות חינוכית, מה שמעורר בהם עניין ותשוקה להיות חלק מפעילות השליחות.

אילו אתגרים אתם נתקלים בהם ביוזמים, ואיך מוציאים ציפורי חסד? אורח חיים יהודי מלא במדינה שבה הקהילה קטנה והמרחק מהמרכזים הגדולים משמעותי?

החיים במונטנגרו, כאשר מדובר בשמירה על אורח חיים יהודי מלא, אינם פשוטים. ראשית, הקהילה המקומית היא קטנה ומרוכזת במרכזים עירוניים ספציפיים. אין כאן שפע של חנויות כשרות בלשון המעטה, ולא תמיד ניתן למצוא את כל המוצרים הדרושים לפסח, לחגים או לאירועים יומיים. הפתרון הוא יצירת קשרים — עם משפחות יהודיות מקומיות, תיירים שמגיעים לעימים קרובות, ובמיוחד עם שגרירים של קהילות יהודיות בחו"ל שמסייעים

הרב אליעזר ארנפלד, שליח חב"ד ורב הקהילה היהודית בבודווה

חלקם מתעניינים במסורת, חלקם פחות, אבל כולם זקוקים למגע עם הקהילה היהודית. אנחנו מתמקדים ביצירת קשר אישי עם כל אחד, כדי להכיר כל יהודי, לדעת מה הוא צריך, איך אפשר לתמוך בו, ואם אפשר — לחבר אותו מחדש למסורת.

הפעילות כוללת סעודות שבת וחג קבועות. מידי שבת אנו פוגשים אנשים חדשים: צעירים, מבוגרים, תיירים מישראל, דוברי רוסית או מקומיים. חלקם מגיעים בפעם הראשונה לבית חב"ד, לא תמיד יודעים אפילו איך וכיצד להתנהג, אבל החוויה הזו מרגשת ומחברת אותם. ראיו יהודים שמניחים תפילין אחרי שנים רבות, או יהודיות שבפעם הראשונה בחייהן מדליקות נרות שבת.

בנוסף, אנחנו מארגנים מעת לעת אירועים קהילתיים כמו הפרשת חלה, חגים לילדים, סדנאות יהודיות וכדומה. אירועים אלו מאפשרים לחבר יהודים מנותקים לאווירה המיוחדת ולפתוח עבורם את הדלת לקהילה.

הרב אליעזר ארנפלד, המשמש כרב הקהילה היהודית בעיר בודווה ושליח כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע למקום, נולד וגדל בעיר אשדוד, במשפחה חסידית הונגרית שורשית. הקשר שלו הכי קרוב לאזור הוא סבא רבא שלו שבתקופה השואה היה במחנה עבודה בעיר נובי סאר שבסרביה השכנה, אבל העובדה הזו לא הביאה אותו מעולם להתוודע או לחלום על מונטנגרו.

לאחר שהביע את רצונו לשמש כשליח חב"ד, הוא הגיע לפני שנים ספורות לעיר בודווה שבמונטנגרו יחד עם משפחתו, ותקע בה יתר ופינה רוחנית, כשהוא מארגן את הקהילה המקומית ממסד ועד טפחות ומעניק לכל יהודי, תושב או תייר, אפשרות למצוא בית יהודי חם, אווירה חסידית מרוממת, עם מענה לכל צרכי היהדות.

בשיחתו עמנו במהלך ביקורנו בבודווה, הוא מספר על חיי השליחות, הפעילות הענפה יומם ולילה שאינה פוסקת לרגע, האתגרים עמם הוא מתמודד, וכן רגעים מיוחדים של אור כאשר יהודי מגלה את יהדותו ומתקרב לבוראו.

איך בכלל הגעתם למונטנגרו ומה היה הרקע לבחירת המקום?

ההגעה למונטנגרו לא הייתה מתוכננת. ההצעה הגיעה דרך חבר משותף לי ולשליח הראשי במדינה הרב אריה איידלקאפ בפודגוריצה, שיספר לנו על הצורך בהפעלת בית חב"ד בעיר בודווה. בתחילה לא הכרנו את המקום ולא שקלנו אותו כאופציה, שכן היו לנו מספר כיוונים אחרים, אך בסופו של דבר, בשקלול יתר האפשרויות, ההזדמנות הזו נראתה כמתאימה ביותר.

מהרגע שקיבלנו את ההצעה, לא היססנו. ארזנו את הבית, את החפצים, את המזונות ויחד עם הילדים הקטנים, עלינו על מטוס בתוך ימים ספורים והגענו למונטנגרו, בתחושה שזהו המקום הנכון. בתוך זמן קצר התחלנו להכיר את הקהילה המקומית הקטנה, המורכבת ברובה מיהודים מרוסיים ואוקראינים שהתיישבו כאן.

בית חב"ד בבודווה היה קיים כבר מבחינה פיזית, הודות לפעילות הרב איידלקאפ ושליחים נוספים שפעלו כאן לפנינו, אך היה צריך לפתח אותו לקהילה פעילה ויומיומית. זה כלל הפעלת אירועים, ארגון סעודות שבת, דאגה לאוכל כשר ומעל הכל — יצירת קשר עם יהודים מקומיים. מהרגע הראשון היה ברור לנו שמטרתנו היא להקים בית חם עבור כל יהודי, מקום שבו לכל אחד יהיה נעים להיכנס ולהתחבר לתפילות, לשיעורי התורה וליתר הפעילות.

אחד הרגעים המרגשים הראשונים היה כשפגשנו יהודים מקומיים שהיו מנותקים מהמסורת במשך שנים. לדוגמה, פגשנו יהודי מבוגר, אשר במשך קרוב לחצי יובל הוא כמעט ולא זכר מהדותו, וכיום הוא חלק פעיל בקהילה, משתתף בסעודות שבת, ולומד להתפלל מחדש. סיפורים כאלה רק מחזקים את משימת השליחות ומחדדים את נחיצותה.

איך נראתה הקהילה היהודית כאן כשהגעתם, והאם מתקיימת פעילות עם התיירים?

הקהילה היהודית במונטנגרו, ובעיקר בבודווה, מורכבת ממגוון רחב של יהודים — חלקם ותיקים, חלקם חדשים שהגיעו בעקבות הגירה או תיירות, ורבים דוברי רוסית שהגיעו בעקבות מלחמת רוסיה-אוקראינה.

קשה לייחד ולהצביע על רגע מרגש בודד, שכן שכל יהודי שמגיע לבית הכנסת, או מבקש להניח תפילין ולשמוע שופר וכיוצא בזה, מעורר התרגשות. מדובר בעשייה שרצופה רגעים מיוחדים ומרוממים, בהם בא לידי ביטוי הניצוץ הטמון בכל נשמה של יהודי, הנדלק לפתע מבלי לדעת מדוע ומשתוקק להתקרב אל הקודש, גם אם לא תמיד זה נשאר כך.

ובכל זאת, אחד הרגעים המרגשים ביותר עבורי היה כשפגשתי יהודי מקומי, שבמשך עשרות שנים לא ידע דבר על זהותו היהודית. ההיכרות הראשונה הייתה באקראי לגמרי – וכמובן שאצל יהודי אין דבר כזה אקראי, אלא הכל דרך מסובך הנסיבות שהובילנו לשם – תוך כדי סיור בעסק מקומי, שאלתי אותו בעדינות אם הוא יהודי, והופתעתי לראות את התגובה המידית שלו לחיוב. הקשר נוצר ובהמשך הוא התרחב לביקורים נוספים ולהתחזקות משמעותית.

פסוים, האם הנכם רואים עתיד? קהילה יהודית במונטנגרו, או שהפעילות היא בעיקר בלשמוך את הקיים?

כמו בהרבה מדינות נידחות שאין בהן קהילות גדולות, הפעילות היא בעיקר לשמר את הקיים ולמנוע התבוללות רח"ל. השאיפה היא להוביל להתפתחות נרחבת בכל הנוגע ליהדות המקומית וליצור חיי קהילה תוססים ומלאי אידישקייט. אנו משקיעים הרבה מאמצים בכדי שאלו שחיים כאן כיום, כמו יהודים שמגיעים למדינה לצרכי תיירות, ימצאו אכן מענה מספק לכל צרכי היהדות.

חשוב לציין כי מתחם בית חב"ד בבודווה הינו מושלם לשהייה עבור יהודי הנמצא מחוץ לביתו. הוא מכיל בית הכנסת בו מתקיימות תפילות שלוש פעמים ביום לצד שיעורי תורה. במתחם פועלת גם מסעדה כשרה בימות השבוע, ובשבתות מתקיימות סעודות שבת כיד המלך. בנוסף, בחודשים הקרובים תושלם הקמתו של מקווה טהרה במקום.

המתחם, שהינו אולי יחיד באירופה מסוגו, כולל גם ריוורט עם מאות חדרים וטוויטות מפוארים בבעלות יהודי מקומי, המותאם גם למבקרים שומרי תורה מצוות, כשהאזור כולו מוקף ערוב הלכתי כשר, מה שמספק תנאים מלאים לקיום אורח חיים יהודי גם מחוץ לבית.

תפילת שחרית בבית הכנסת בבודווה

חלק באירועים תרבותיים יהודיים כמו הדלקת נרות חנוכה במרכזי הערים. זה יוצר תחושה שהקהילה היהודית, למרות גודלה הקטן, מתקבלת באופן חיובי. עם זאת, חשוב לציין שגם במונטנגרו קיימים מקרים שוליים של אי הבנה או חשדנות. פעמים נדירות, התבטאויות לא רגישות או סטריאוטיפים ישנים יכולים לצוץ, אך הן בדרך כלל מטופלות באמצעות חינוך והסברה, ולא מתוך רגש עוין. כאן נכנסת לתמונה הקהילה היהודית המקומית – היא יצרת דיאלוג מתמיד עם המקומיים, מארגנת סיורים, הרצאות והסברים על יהדות ומסורת, ומראה שהשוני אינו איום אלא הודמנות להכיר את האחר.

מהם הרגעים שהכי נגעו לכם או שתפסו אתכם במהלך השליחות כאן במונטנגרו?

במשלוחים ובסיוע.

עוד אתגר מרכזי הוא קיום תפילות ושיעורי תורה. כאשר הקהילה קטנה, לעיתים זו שמימה מאתגרת למצוא מספיק אנשים למניין, במיוחד בשבתות וחגים. לשם כך, המשפחות המקומיות הופכות לחלק בלתי נפרד מהפתרון, הם לומדים לקחת חלק פעיל, להביא חברים נוספים, ולעודד את סביבתם להשתתף. המאמץ המשותף הזה יוצר תחושת אחידות משותפת, ומחדד אצל כולם את ערך השייכות והקהילתיות.

המרחק מהמרכזים היהודיים הגדולים באירופה מוסיף נדבך של אתגר – אין כאן זמינות מידית לרבנים בכירים, למורים או למקורות ידע מסורתיים, וזה בהחלט דורש מאתנו להיות זמינים בכל עת, ולספק מענה שוטף לכל צרכי היהדות, בדגש על עונת התיירות, אז תיירים רבים מעוניינים להגיע לתפילות או לסעודות שבת ויש להיערך לכך בהתאם.

רק לאחרונה, במהלך המלחמה באיראן, בעקבות סגירת המרחב האווירי בישראל, הגיעו לכאן מאות יהודים אשר שהו במחיצתנו פרק זמן ממושך. היה צורך לדאוג להם לאוכל כשר, ולטפל בלא מעט בעיות לוגיסטיות שהתעוררו, כמו השגת תרופות נחוצות ועוד. בחסדי שמים, יהודים אמידים מהקהילה המקומית וממקומות נוספים, פתחו את ליבם ושפכו הון רב על מנת שכל יהודי יקבל קורת גג וארוחות כשרות ומשכיעות כיד המלך.

כיצד נראית ההתמודדות מול האנטישמיות, אם זו בכלל קיימת, ואיך באופן כללי דוהם ש"ה המקומיים ליהודים במדינה?

באופן מפתיע, חיי היהודים במונטנגרו מתאפיינים ברובם בכבוד ובלגיטימציה חברתית, והאנטישמיות כמעט ואינה מורגשת. מדובר במדינה קטנה, שבה רוב האוכלוסייה מעוניינת בשיתופי פעולה חיוביים עם תיירים ועם הקהילה היהודית הקטנה המקומית. לפעמים קיימת סקרנות, ולעיתים חוסר ידע בסיסי על יהדות, אבל זה מתבטא יותר בשאלות סקרניות ופחות בגילויי שנאה.

כאשר נשאלים המקומיים על ההיסטוריה של היהודים באזור, התשובות לרוב מלאות כבוד והערכה. יש מודעות חלקית לפגיעות ההיסטוריות במהלך מלחמת העולם השנייה, וגם הרצון להכיר את התרבות היהודית יכר. פעמים רבות, המקומיים פותחים את הדלת ומסבירים, מציעים סיור ולפעמים אפילו לוקחים

הנוף הנשקף מחצר בית חב"ד בפודגוריצה הישוב על שפת נהר

